

Ekonomporträttet

RICHARD WUNDRAK

Heinrich Friedrich von Storch

Nationalekonomin har i högre grad än de flesta andra vetenskaper utvecklats av män med mycket olikartad bakgrund, som regementskirurgen Petty, livläkaren Quesnay, börsmäklaren Ricardo, prästen Malthus, revolutionären Marx, journalisten List och prinsguvernörerna Menger och Storch. Dessa män var inte bara systembyggare utan de nådde också fram till problemen och metoderna; de fann den kunskapskatt varav dagens akademiska ekonomer till stor del lever.

System- och problemtänkande – som betingar varandra ömsesidigt inom nationalekonomin liksom inom varje annan vetenskap, och som sällan påträffas i lika delar hos den enskilde vetenskapsmannen – ligger inte alltid i välbalanserade proportioner till grund för doktrinhistoriska framställningar. Den biografiska metoden registrerar huvudsakligen det ekonomiska tänkandets, de ekonomiska teoriernas, åskådningarnas och framställningssättens historia, liksom deras grund i livssituationen i stort. Däremot kommer kampen för att bemästra de teoretiska

problemen liksom kunskapens framsteg, villovägar och lagbundenhet på undantag. Vad en nationalekonom är för person är han sällan själv fullt medveten om. Hans vilja och gärningar är inte avgörande; sitt värde får han oftast genom andra, inte sällan av en slump. Detta visas med eftertryck av Heinrich Storchs liv och verk.

Liv och gärning

Heinrich Storch föddes 1766 i Riga, blev ryskt geheimeråd och vicepresident för den av Peter den store 1724 grundade Vetenskapsakademien i S:t Petersburg, och var på sin tid en känd vetenskapsman i Europa. Han var samtida med Ricardo och en av Adam Smiths första lärjungar och kritiker. Då han dog 1835 var han medlem av 21 akademier och vetenskapliga samfund i Europa. Nassau William Senior (1790–1864) och George Ramsay (1800–1871) drog nytta av hans arbeten. Jean Baptiste Say gav 1823 utan befogenhet ut Storchs första stora nationalekonomiska verk, vari han hade tillfogat sårande anmärkningar. Karl Heinrich Rau, företrädare för den äldre historiska skolan i Tyskland och en av nationalekonomins första systematiker, hade översatt Storchs första stora arbete till tyska 1819 och försett det med anmärkningar. Två av nationalekonomins stora, Karl Marx och

Professor RICHARD WUNDRAK är knuten till Nordeuropainstitutionen vid universitetet i Greifswald, Tyskland.

Wilhelm Roscher, ägnade systematisk uppmärksamhet åt hans vetenskapliga gärning. Under senare år har Heimer Björkqvist [1986] låtit honom vederfaras vetenskaplig rättvisa.

Storch betraktas idag som rysk nationalekonom, historiker och bibliograf, fastän han knappast har skrivit något på ryska. Under åren 1784–1787 studerade han vid universiteten i Jena och Heidelberg. Efter återkomsten från Tyskland och ett längre uppehåll i Baltikum blev han 1789 lärare vid kadettskolan i S:t Petersburg och ett år senare attaché vid utrikesdepartementet. Vid trettio års ålder 1796 kallades han av vetenskapsakademien till medlem. År 1799 blev han lärare för tsarens döttrar och strax därefter föreläsare för tsarmodern. Under tjugo år tjänade Storch tsarfamiljen som guvernör.

Storfursten Nikolaj, senare tsar Nikolaj I, och dennes bror Michail undervisade han i den nya modevetenskapen politisk ekonomi. Lektionerna publicerade han 1815 i S:t Petersburg och 1824 i Paris under titeln *Cours d'économie politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*. Även i Berlin och Halle publicerades en utgåva 1815. En ryskspråkig upplaga lär ha förhindrats genom tsarens censur. *Cours d'économie politique* var en av de första läroböckerna i politisk ekonomi. Den skrevs och publicerades under en tid då ämnet fortfarande låg i sin linda och normalt inte undervisades i vid universiteten. I förordet nämner Storch bland sina föregångare Garnier, Sismondi, Turgot, Bentham, d'Ivernois, Steuart, Hume och speciellt Smith. I boken går han inte särskilt långt utöver vad föregångarna hade gjort. Akademiker i den följande generationen höll honom inte för särskilt beläst. Bortsett från Smith, från vilken han utan betänkligheter övertog större avsnitt ordagrant, följde han i stor utsträckning franska arbeten. Storch kritiserade skarpt Say, från vilken han emellertid också hade övertagit hela avsnitt ordagrant, särskilt i fråga

om nationalinkomsten.

Trots sin vördnad för Smith visste Storch att hävda sin självständighet. Detta gällde särskilt de delar av Smiths lära där Smith var teoretiskt inkonsekvent, som tex i kritiken av industrisystemet. Storchs vetenskapliga huvudsyfte med *Cours d'économie politique* var för övrigt inte att fullkomna nationalekonomin utan att applicera den på förhållandena i Ryssland för att kunna bedöma ekonomiska företeelser i landet. Dessutom skulle utländska läsare få information om Ryssland.

År 1819 lade Storch fram sin avhandling *Le revenu national considéré sous un nouveau point de vue* inför vetenskapsakademien i S:t Petersburg. I den behandlade han de uppfattningar han hade som skilde sig från Says. Ännu grundligare behandlade han dem i sitt mest betydande och mogna verk från 1824, *Considérations sur la nature du revenu national*. Denna bok översatte Storch själv till tyska.

Under åren 1815–1819 publicerade Storch i andra och femte bandet av S:t Petersburgs vetenskapsakademis *Section des sciences politiques* fyra avhandlingar om värdeläran och en om teorin för hyra. Dessa har ännu inte uppmärksamrats i den nationalekonomiska doktrinhistorien.

Varken i *Considérations* eller i de andra avhandlingarna grundade Storch något nationalekonomiskt system eller förändrade inriktningen på det ekonomiska tänkandet. Däremot visade han hur man hade brottats med teoretiskt centrala frågor, tex beräkningen av nationalinkomsten, och hur de hade lösts. Härvid visade han på vilket komplicerat sätt framstegen i den nationalekonomiska kunskapen ägde rum.

Uppenbarligen har Heinrich Storchs verk fallit i glömska – trots hans kreativa tänkande tex om den mänskliga begåvningsens betydelse för ekonomiska framsteg – därför att han inte var någon systembyggare. En annan bidragande orsak

har väl varit det faktum att hans arbeten publicerats bara på franska och tyska men inte på engelska.

Innan Heinrich Storch inriktade sig mot nationalekonomin hade han mycket framgångsrikt arbetat med statistiska och ekonomisk-historiska frågor. Där om vittnar åtta band och två supplement under titeln *Historisch-statistisches Gemälde des russischen Reiches am Ende des achtzehnten Jahrhunderts*, som publicerades 1797–1803 i Riga och Leipzig. Dessa band består huvudsakligen av tabeller, och eftersom materialet organiserats efter flera olika aspekter är de mycket värdefulla från ekonomisk-historisk synpunkt. Ett slags fortsättning fick detta arbete i den historiska tidskriften *Russland unter Alexander I*, som Storch gav ut i 27 nummer åren 1803–1811 i S:t Petersburg.

Marx och Roscher påverkades av Storch

Det organiska livet går i arv, men medvetandet hos en individ upphör och skapas på nytt hos en ny individ. Båda fenomenen föreföll länge gåtfulla. Genetiken har löst gåtan om det organiska livet, men gåtan om det andliga livet är som tidigare spekulativ och till stor del oförklarad. Den nedtecknade doktrinhistorien är ingen lära om hur teorem och teorier uppstår och utvecklas. Visserligen registreras med hjälp av den biografiska metoden händelseförloppet, men det har hittills lagts för liten möda på att undersöka den process genom vilken lagar, teorem och teorier tas över av en ny generation. Det andliga arvet från gångna generationer av vetenskapsmän är inte bara tyngande, utan det tjänar antingen som bevismaterial eller som stimulans för eget tänkande. Karl Marx och Wilhelm Roscher, som intagit högst skilda ståndpunkter inom nationalekonomin, använde båda Heinrich Storchs vetenskapliga frukter för sitt arbete, och värdesatte dem. Detta exempel gör det möjligt att få en inblick i ett för-

lopp där doktriner, argument och tankar övertas. Vi kan också studera deras eventuella deformationer.

För Marx var Heinrich Storch för det första en av de nationalekonomer som i borgerskapets intresse vulgariserade den klassiska politiska ekonomin och anpassade den till de nya ekonomiska, sociala och politiska villkoren efter franska revolutionen. För det andra var han likväl för Marx en bundsförvant i uppgörelsen med den enligt Marx ärkevulgäre J B Say. Och för det tredje, fastän Storch enligt Marx uppfattning var en "niederer Gott" respektive "zweitrangiger Bursche" (Marx [1973, s 144–145]) betraktade Marx honom inte som en epigon, vilket man däremot senare gjorde i Sovjetunionen. Marx, för vars bitska kritik ingen gick säker, tillerkände Storch ett självständigt tänkande.

Wilhelm Roscher såg i Heinrich Storch ledaren för den tysk-ryska skolan inom nationalekonomin, som överförde inte bara det tyska utan även det övriga europeiska nationalekonomiska tänkandet till Ryssland, och som omvänt berikade den europeiska nationalekonomin med exempel från Ryssland och dessutom förberedde införandet av den historiska vetenskapen i nationalekonomin (Roscher [1874, s 791]). Enligt Roscher var Storchs beläsenhet inte särskilt stor. Han överträffade knappast sina föregångare, och han hade direkt övertagit långa avsnitt från Smith och Say. Det hade han gjort på ett sådant vis att bara den boksynte kunde märka vad som var lånat och var de egna tankarna började. Likväl riktade inte heller Roscher någon förebräelse mot Storch för att ha plagierat eller okritiskt utnyttjat sina föregångare. Tvärtom menade Roscher [1874, s 802] att dessa lån "inte skulle dölja blottan av andligt armod, utan kommer från den rätta självkänslan hos den grundligt lärde, som vet mycket mer än sina föregångare, men som i de fall där han bara kan ge detsamma som dessa inte lägger an på att ge sken av original-

tet". Roschers kriterier för boklig lärdom inom nationalekonomin var dels den tyska traditionens, som han försökte stödja och systematisera – inte den engelska eller franska, som Marx kände sig bunden till – dels de uppfattningar om vetenskapligt arbete som präglats av hans ställning som professor. Beläsenhet var viktigare än insikt om problemen, originalitet viktigare än realism, bred kunskap viktigare än djupt tänkande.

Heinrich Storch var en av de första lärarna i nationalekonomi, vilket inte bara hans bok *Cours d'économie politique* visar utan även hans starkt utpräglade benägenhet att systematisera och klassificera. Varken Marx eller Roscher värdesatte Storchs försök att systematisera och klassificera nationalekonomin. De satte honom vetenskapligt i främsta linjen för att han berikat nationalekonomin med olika frågeställningar. Hans bemödanden att systematisera nationalekonomin beaktade de inte. Marx och Roscher var i motsats till Storch mer forskare än lärare.

Inom det tyskspråkiga området är Wilhelm Roscher den som grundligast och mest systematiskt har granskat Storchs ställning inom nationalekonomin. Marx däremot har från doktrinhistorisk synpunkt djupare analyserat vissa enskilda frågor, svar och argument hos Storch och inordnat dem under den klassiska engelska nationalekonomins tankegods. Det gäller sådant som frågan om det produktiva arbetet. Det gäller också nationalinkomsten, transportkostnaderna och jordräntan. Marx har trots sitt påpekande om vulgariseringen av den politiska ekonomin behandlat Storch med ovanlig storinhet och med viss respekt för hans arbete.

Storch och arbetsvärdeläran

Besynnerligt nog tog Marx varken Storchs avvisande hållning gentemot franska revolutionen eller hans ofta framlagda tes att varuvärdet beror på männi-

skornas uppfattning om varornas användbarhet ad notam.

Roscher hävdade att Storch hade övertagit tesen, som senare ledde till den subjektiva värdeläran, från Hufeland, en tysk motståndare till arbetsvärdeläran. Marx däremot uppfattade inte tesen som en avvikelse från arbetsvärdeläran, utan såg den uppenbarligen som en bekräftelse på sin egen lärosats om dubbelkaraktären hos varan – bruksvärdets materiella grundval.

Storchs *Cours d'économie politique* publicerades två år före Ricardos *Principles*. Den engelska nationalekonomins arbetsvärdelära var enligt Marx ännu inte fullt utvecklad. Storch var för honom alltså en nationalekonom som hade kritiserat Smiths "halvmesyre och tabbar" och som inte som Say hade löst upp dem i "absolut intetsägande fraser" (Marx [1973, s 74]).

Roscher bedömde Storchs teser om arbetsvärdeläran från den historiska skolans synpunkt, Marx från den ricardianska värdelärans position. Marx kritiserade i polemiken mot Say Storchs sterilitet och menade att Storch visserligen insåg vilken absurditet den felaktiga analysen av varupriserna ledde till, men att han inte tagit ett enda steg vidare i analysen av det nödvändiga priset, som enligt Storch är omöjligt att upplösa i dess beståndsdelar.

Varken Marx eller Roscher vände sig mot Storchs uppfattning att man vid analysen av bruttonationalprodukten metodiskt måste skilja mellan den enskilde företagarens ställning och nationens. Medan Roscher inte alls berör denna uppfattning accepterar Marx den uttryckligen som en oundgänglig förutsättning för Storchs uppgörelse med Say. Storch var en av de första nationalekonomer som, med dagens terminologi, uppmärksammade aggregationsproblemet och gjorde skillnad mellan mikro- och makroekonomi.

Storchs historicism

Roscher och Marx kritiserade Storchs historiesyn, men från olika utgångspunkter. Roscher menade att Storch hade visat sin "historiskt-relativa inriktning" särskilt klart när det gällde huruvida, under i övrigt lika förhållanden, ett folks rikedom främjades bäst genom jordbruk, industri eller handel. Enligt Storch var den bransch mest berikande som hade nått högst fulländning och som kunde få fram sina produkter till lägsta nödvändiga pris. Marx höll Storchs teori om civilisationen för trivial, med undantag för några snillrika anmärkningar om t ex kroppsarbetet som förutsättning för tankearbetets delning. Skälet var att det var nödvändigt att fatta problemet, inte i form av allmänna kategorier utan i "bestämda historiska former" (Marx [1973, s256]). Storch skulle, enligt både Marx och Roschers tolkning, ha förlorat fotfästet då han uppfattade den materiella produktionen ohistoriskt. Utan att ta hänsyn till en specifik historisk form hos den materiella produktionen vore det omöjligt att förstå tankens "produktion" och växelverkan dememellan. Det vore också svårt att förstå människans förhållande till naturen.

Storch disponerade helst sitt stoff historiskt, även då han följde Smith. Det gällde även behandlingen av varuprierna. Men Storchs historiesyn lär inte ha varit ett resultat av djupare historiska studier. Exempelvis skulle Storchs lära om de immateriella nyttigheterna enligt Roscher [1874, s805] ha framlagts "med omisskännlig historisk stil men med mycket torftiga hjälpmedel". Som ett särskilt misstag betecknade Roscher Storchs uppfattning att kapitalisterna ursprungligen var de enda jordägarna och att de medeltida vasallerna hade mildrat livegenskapen. Hur föga historisk insikt Storch hade måste Roscher indirekt tillstå då han pekade på Storchs uppfattning om merkantilsystemet. Detta system hade Storch kallat en "lära som står i strid mot det

sunda förnuftet" och som "aldrig skulle ha kommit i fråga för en förnuftig människa".

Produktivt och improduktivt arbete

Såväl Marx som Roscher tar upp Storchs behandling av det produktiva och det improduktiva arbetet. Medan Marx inte fann det mödan värt att gå in närmare på diskussionen om denna fråga hos Garnier, Lauderdale, Brougham, Say, Storch och senare hos Senior, Rossi m fl på grund av deras "fadäser", medgav han ändå att Storch lade en ny grund för polemiken mot Smith i detta ämne. Genom att han skilde på de materiella nyttigheterna och den materiella produktionens beståndsdelar skulle Storch ha separerat de "inre nyttigheterna" eller civilisationens element från civilisationsteorins lagar. Han skulle alltså ha gjort det möjligt att studera dem var för sig. Storchs kritik mot Smith för att denne från nationalförmögenheten hade uteslutit alla saker som inte bidrog till varuproduktionen, uppskattade Marx uttryckligen. Marx tvivlade dock på att produktionen av immateriella nyttigheter eller tjänster gick till så som Storch påstod. Den diskussion som senare ägde rum om de "inre nyttigheterna" gick enligt Marx tillbaka till Storch, som senare nationalekonomer skulle ha plagierat.

I motsats till Marx, som godtog Storchs tes om tankearbetets produktivitet bakom civilisationens framåtskridande men som avvisade konsekvenserna för arbetsvärdeteorin av existensen av "tjänster", tog Roscher tydligare fasta på Storchs argument för det "immateriella arbetet". Därvid framhävde han å ena sidan Storchs argument att Say skulle ha förväxlat tjänsternas resultat med själva tjänsterna. Å andra sidan hävdade han gentemot Smith att det inte är för tjänsterna som sådana som man betalar, utan för deras verkningar. Dessa verkningar

förtjänar epiteten varaktiga, lagringsbara och återförsäljningsbara på samma vis som resultaten av varuproduktionen (Roscher [1874, s 808]).

Roscher underströk något som Marx forbisåg, nämligen Storchs insikt att man inte borde relatera begreppen produktivitet och improduktivitet till alla arbetare sammantagna utan till enskilda arbetare.

Marx och Roscher övertog och utvärderade från sina egna ståndpunkter Storchs uppfattningar om det produktiva och det improduktiva arbetet. Delvis jämförde de dem med Smiths uppfattningar, men de insåg inte den kreativa potential för vidareutvecklingen av ekonomisk teori som låg i dem.

Storch och jordräntelagen

Marx och Roscher respekterade båda Storchs i stor utsträckning självständiga behandling av jordräntan. Medan Roscher menade att Storch vid behandlingen av gruvräntan hade föregripit Ricardos jordräntelag, såg Marx hos Storch en annan jordränteteori. Storch skulle i motsats till Ricardo ha låtit reglera marknads- och produktionspriset med de varor som produceras under de gynnsammaste villkoren. Marx [1957, s209] menade att båda hade lika rätt eller fel, eftersom båda hade bortsett från det genomsnittliga fallet.

Marx och Roscher tog därutöver fasta på och uppskattade sådana inslag i Storchs nationalekonomiska tänkande som idén om samhällsekonomin som en organism, åtskillnaden mellan privat- och samhällsinkomst, indelningen av det produktiva kapitalet i materiellt och personligt, motsatsförhållandet mellan de fattiga eller låntagande och de rika eller långivande folken, indelningen av "inre nyttigheter" i huvud- och hjälpnüttigheter, liksom hans tankar om arbetsdelningen. Det är frågeställningar som i detta porträtt bara kan antydast.

Men när man nämner dem blir det obe-

gripligt att Storch, trots all böjelse att klassificera och ordna, är nästan helt bortglömd. Han har visserligen inte lämnat något system efter sig och han grundade inte någon skola. Men han formulerade problem och myntade begrepp, han fann problemlösningar och anförde argument som bidrog till grundläggningen av nationalekonomin som vetenskap. Vetenskapliga traditioner tycks emellertid uppstå och utvecklas lika regellöst och tillfälligt som de upplöses och återupplivas.

Referenser

- Björkqvist, H, [1986], *Den nationalekonomiska vetenskapens utveckling i Finland in- till år 1918*. Meddelanden från stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr 109.
- Marx, K, [1957 (1894)], *Das Kapital*. Band 3. Dietz Verlag, Berlin.
- Marx, K, [1973 (1905–10)], *Theorien über den Mehrwert*. Band 1. Dietz Verlag, Berlin.
- Roscher, W, [1874], *Geschichte der National-Oekonomik in Deutschland*. München.
- von Storch, H F, [1797–1803], *Historisch-statistisches Gemälde des russischen Reiches*. Riga.
- von Storch, H F, [1815], *Cours d'économie politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations*. S:t Petersburg.
- von Storch, H F, [1819], *Le revenu national considéré sous un nouveau point de vue*. S:t Petersburg.
- von Storch, H F, [1824], *Considérations sur la nature du revenue national*. Paris.